

De effectiviteit van de leerstraf So-Cool voor jongeren met een licht verstandelijke beperking

Jolien van Aar¹

Isa Eekhout¹

Collin Hoogeveen¹

Brenda Riegman¹

In samenwerking met Raad voor de Kinderbescherming

¹ Onderzoeker bij VanMontfoort (contact: jva@vanmontfoort.nl)

SAMENVATTING

So-Cool is een leerstraf voor jongeren met een licht verstandelijke beperking die een delict hebben gepleegd. Via gedrags-oefeningen wordt gewerkt aan de sociale informatieverwerking, sociale probleemoplossingsvaardigheden, het zelfvertrouwen en het netwerk, om recidive te voorkomen. Voor- en nametingen van 411 jongeren laten zien dat direct na So-Cool verbetering te zien is in sociale informatieverwerking (responsgeneratie en -selectie), sociale probleemoplossingsvaardigheden en zelfvertrouwen. Op de lange termijn zien we, in vergelijking met een controlegroep, geen verlaagd recidiverisico. Mogelijke beperking van het onderzoek is dat de controlegroep niet gematcht kon worden op IQ.

De effectiviteit van de leerstraf So-Cool voor jongeren met een licht verstandelijke beperking

Jongeren met een licht verstandelijke beperking (IQ 50–70 of IQ 70–85 in combinatie met beperkingen in het sociale aanpassingsvermogen, hierna: LVB) komen vaker dan gemiddeld in aanraking met justitie (Kaal, 2010; Moonen & Kaal, 2017; Woittiez et al., 2019). De gevolgen van een LVB resulteren vaak in problemen in sociale situaties door cognitieve, sociale en emotionele beperkingen (zoals moeite met het herkennen van gelaatsuitdrukkingen, minder goed in sociale perspectiefname, weinig zelfvertrouwen en zwakkere impulscontrole). Jongeren met een LVB denken sneller dat ze geprovoceerd of benadeeld worden, kunnen minder goed meekomen en zijn vatbaar voor situaties waarin ze onder druk worden gezet door ‘vrienden’. Daardoor vertonen zij meer agressief en delinquent gedrag dan hun leeftijdsgenoten met gemiddelde intelligentie (Dekker et al., 2002), en zijn ze kwetsbaar voor criminelen die hen voor hun karretje spannen (Wissink & Quint, 2021).

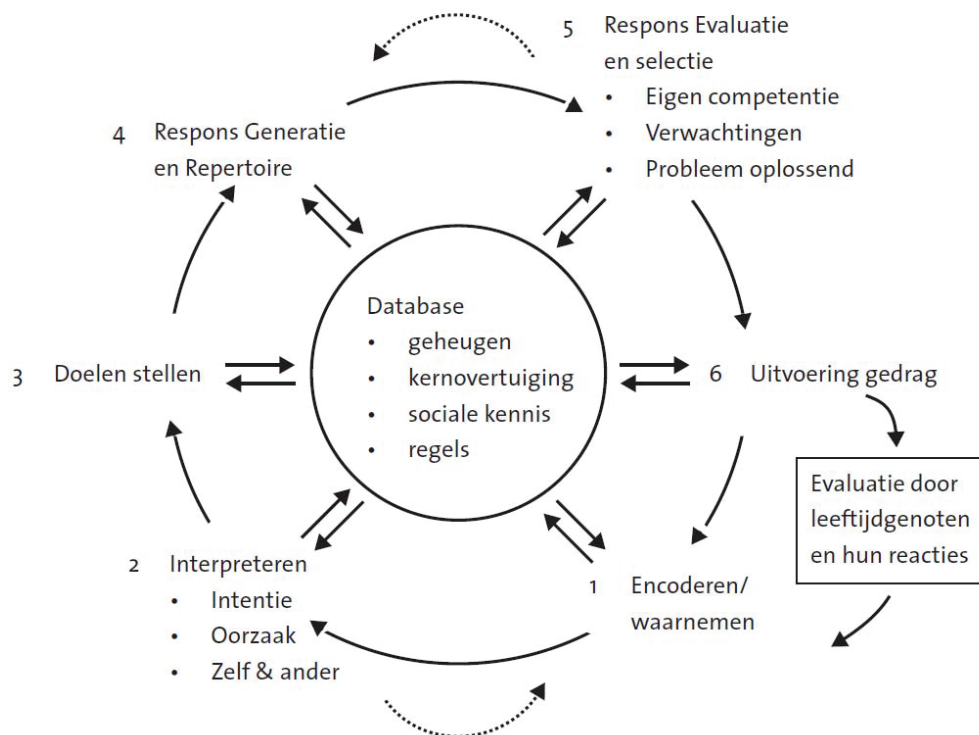
So-Cool is een gedragsinterventie die specifiek gericht is op de verklarende factoren van bovenstaande problemen: beperkte sociale informatieverwerking, probleemoplossingsvaardigheden en zelfvertrouwen. Het wordt ingezet als leerstraf wanneer een jongere met een LVB een

(eerste) delict heeft gepleegd. Er is echter nog geen onderzoek gedaan naar of So-Cool daadwerkelijk effectief is: zorgt het ervoor dat jongeren sociaal weerbaarder worden en niet opnieuw de fout in gaan?

Sociale informatieverwerking bij jongeren met een LVB

Eén van de verklarende factoren voor de kwetsbaarheid, agressieve gedragsproblemen en delinquent gedrag is dat deze jongeren vaak moeite hebben met sociale informatieverwerking (SIV; Dodge & Pettit, 2003; Orobio de Castro et al., 2008). Het SIV-model beschrijft hoe jongeren sociale informatie verwerken en tot een reactie komen (zie [Figuur 1](#)).

De eerste stap in het SIV-model is het waarnemen van de situatie: Wat gebeurt er? (encoderen). De tweede stap is het interpreteren van de intenties: Hoe bedoelt hij/zij het? Vervolgens wordt bepaald wat het sociale doel is in de situatie, waarna verschillende reacties voor het gestelde doel worden gegenereerd: Hoe zou ik kunnen reageren? (responsgeneratie en -repertoire). Deze reacties kunnen assertief (pro-sociaal), agressief (anti-sociaal) of submissief (passief) zijn. Na het bedenken, volgt het afwegen en selecteren van de reacties: Wat ga ik doen? (responsevaluatie en -selectie). De laatste stap omvat het uitvoeren van

Figuur 1: Nederlandse vertaling van het Social Information Processing Model, Dodge & Pettit (2003).

de reactie die in de vorige twee stappen is uitgekozen. De stappen staan in wisselwerking met eerdere ervaringen van de jongere die zijn opgeslagen als sociale schema's en kernovertuigingen, ook wel de 'database' genoemd.

Wat bekend is over de sociale informatieverwerking van jongeren met een LVB is dat zij in totaal minder informatie opnemen, meer negatieve informatie waarnemen, deze vaker vijandig en als expres interpreteren, in totaal minder reacties bedenken en minder vaak assertieve oplossingen selecteren (Van Nieuwenhuijzen et al., 2009; Van Rest et al., 2019). Dit leidt vervolgens tot meer agressief en externaliserend probleemgedrag.

Onderzoek toont aan dat het trainen van sociale informatieverwerking bij personen met een LVB de sociale vaardigheden verbetert (O'Reilly et al., 2004) en agressief gedrag vermindert (Jacobs & Nader-Grosbois, 2020; Li et al., 2013; Taylor et al., 2004).

So-Cool

De leerstraf Sociaal-Cognitieve Oplossingen Leren (So-Cool) is een gedragsinterventie voor jongeren met een LVB (12 tot 23 jaar) die een delict hebben gepleegd. Het hoofddoel is het voorkomen van recidive. Om recidive te voorkomen richt So-Cool zich op het verbeteren van de beperkte sociale probleemoplossingsvaardigheden (de

cognitieve stappen binnen het SIV-model) en de beperkte sociale vaardigheden (de gedragsmatige stap van het SIV-model). Een mediërende rol voor het daadwerkelijk tot uiting komen van het ongewenste gedrag wordt toegeschreven aan een verminderd zelfvertrouwen. Daarom wordt ook aan het zelfvertrouwen gewerkt.

So-Cool heeft een cognitief-gedragstherapeutische aanpak, een van de meest effectieve behandelmethoden voor het veranderen van dynamische criminogene factoren (zie bijvoorbeeld Beenackers, 2000; De Ruiter & Veen, 2006). Zo wordt bijvoorbeeld de 'Stop! Denk, Doe'-methode ingezet voor het oefenen met zelfmanagement-technieken en het trainen van sociale probleemoplossingsvaardigheden. Daarbij wordt er veel gebruikgemaakt van modeling, feedback en rollenspel. Daarnaast wordt cognitieve herstructurering voor verschillende doeleinden ingezet: om het zelfvertrouwen te vergroten en de interpretatie van feiten en gebeurtenissen te verbeteren. Ten slotte is So-Cool gebaseerd op de overtuiging dat een steunend en motiverend netwerk van groot belang is om te kunnen stoppen met crimineel gedrag. Voor optimale transfer van het geleerde worden daarom ouders en een buddy betrokken.

Middels gedragsoefeningen wordt gewerkt aan vier vaststaande modules, namelijk:

1. Weten wat je waard bent: interpreteren van sociale situaties en herkennen van positieve en negatieve gedachtes.
2. Winnen en verliezen: inzicht in kernovertuigingen en accepteren van jezelf.
3. Jij en de groep: inzicht in je eigen kwaliteiten en hulp leren vragen.
4. Omgaan met autoriteit/regels: kalm blijven en respect tonen.

Vaardigheden die geoefend zijn in het trainingslokaal worden vervolgens in de praktijkbijeenvolgen geoefend in de eigen leefomgeving van de jongere.

Eerder onderzoek naar de programma-integriteit van So-Cool laat zien dat er op basis van de programma-theorie van de interventie een effect kan worden verwacht; het is theoretisch goed onderbouwd (Buysse et al., 2016). De doelgroep wordt bereikt en de training wordt methodisch uitgevoerd. Wel kan een afwijkende uitvoering van So-Cool, door bijvoorbeeld instroom van een zwaardere doelgroep of het niet werken volgens de handleiding, gevolgen hebben voor de effectiviteit van de interventie.

Hoewel So-Cool landelijk voor \pm 250 jongeren per jaar wordt ingezet als leerstraf (Buysse et al., 2016¹) en theoretisch een goed onderbouwde interventie is (Rahder & Jongepier, 2019), is er nooit effectonderzoek gedaan. So-Cool is daardoor vooralsnog niet een bewezen effectieve interventie. Effectonderzoek is essentieel om te waarborgen dat de juiste interventies worden ingezet.

Onderzoeksvragen

Dit onderzoek brengt in beeld of So-Cool de gewenste effecten oplevert: verbetering van sociale informatieverwerking, sociale probleemoplossingsvaardigheden en het zelfvertrouwen, en voorkomen van recidive. De onderzoeksvragen zijn:

1. Laten jongeren na deelname aan So-Cool een verbetering zien in de sociale informatieverwerking?
2. Beschikken jongeren na deelname aan So-Cool over betere sociale probleemoplossingsvaardigheden?

3. Beschikken jongeren na deelname aan So-Cool over meer zelfvertrouwen?
4. Leidt deelname aan So-Cool tot het voorkomen van recidive?

DE ONDERZOEKSMETHODE

Beschrijving van de procedure

Iedere So-Cool-training start en eindigt met de afname van drie vragenlijsten die de sociale informatieverwerking, sociale probleemoplossingsvaardigheden en het zelfvertrouwen meten. De vragenlijsten worden afgenomen door getrainde So-Cool-trainers als een vast onderdeel van de leerstraf. In huidig onderzoek maken we gebruik van vóór en nametingen van alle trajecten die in de jaren 2016–2020 zijn uitgevoerd door één van de twee aanbieders (Jan Arends), aangevuld met anonieme recidivegegevens van de Recidivemonitor.

Beschrijving van de onderzoeksgroep

In de periode 2016–2020 hebben 416 jongeren de leerstraf So-Cool gekregen die uitgevoerd werd door Jan Arends. Van vijf deelnemers waren er geen gegevens bekend en deze zijn ook nooit gestart met So-Cool, waardoor de onderzoeksgroep uit 411 deelnemers bestaat. De deelnemers zijn 13 tot 23 jaar (gemiddeld 16,5 jaar) bij de start van de interventie, en het zijn voornamelijk jongens (87%). Het meest voorkomende delict waarvoor de jongeren de leerstraf opgelegd kregen was diefstal (31%), gevolgd door diefstal met geweld of bedreiging (9%), openlijke geweldpleging (9%), overtreding van de leerplicht of kwalificatieplicht (8%), eenvoudige mishandeling (7%), heling (5%) en bedreiging (4%).

In 91 van 411 trajecten (22%) is So-Cool vroegtijdig afgebroken (dit percentage komt overeen met het uitvalpercentage van So-Cool in eerder onderzoek, Buysse et al., 2016, p. 40). In één geval is vroegtijdig gestopt met So-Cool omdat er sprake was van recidive. In de overige gevallen is de reden niet bekend. Er was één verschil te zien tussen de jongeren die vroegtijdig uitvielen en jongeren die de leerstraf hebben afgerond: jongeren die uitvielen hadden zichzelf competentier gescoord op de voormeting dan jongeren die de leerstraf hebben afgerond. In 320 van de 411 trajecten is So-Cool volledig afgerond. Toch mist er in sommige gevallen (een deel van) de voor- of nameting (n=27).

¹ Cijfers zijn hedendaags een stuk lager volgens de Raad voor de Kinderbescherming.

A priori is vastgesteld dat een onderzoeksgroep van 272 deelnemers zou volstaan om met een power van 0.80 en een significantieniveau van $\alpha=.05$ een klein effect te vinden ($d=0.2$, gebaseerd op de effectstudie Tools4U, een vergelijkbare leerstraf voor de doelgroep jongeren zonder een LVB; Van der Stouwe et al., 2015). Met 320 volledige trajecten is daarmee de power behaald.

De onderzoeksinstrumenten

Sociale informatieverwerking

De sociale informatieverwerking is gemeten met de Sociale InformatieverwerkingsTest (SIVT; Van Rest et al., 2014), inmiddels een verouderde versie). In deze test bekijkt de jongere zes videofragmenten van sociale probleemsituaties en beantwoordt daarover vragen. Drie van de zes stappen uit het SIV-model blijken het meest relevant te zijn (Van Rest et al., 2014):

- De stap interpretatie is gemeten door de jongere te vragen of de hoofdpersoon in het filmpje iets met opzet deed en het gemeen bedoelde en of de jongere zich afgewezen en gerespecteerd zou voelen door de hoofdpersoon. De vier items zijn gescoord met een vijfpuntschaal en totale gemiddelde scores zijn verkregen door gemiddelden over de zes videofragmenten te berekenen.
- De stap responsgeneratie is gemeten door de jongere te vragen wat hij/zij als slachtoffer zou doen. Antwoorden zijn onderverdeeld in drie categorieën (assertief, agressief en submissief) en totale scores zijn berekend door het aantal reacties per categorie over zes videofragmenten op te tellen.
- De stap responsselectie is gemeten door per videofragment opnieuw de drie reactie-alternatieven te laten zien en aan de jongere te vragen welke reactie hij/zij koos. Totale scores voor assertieve, agressieve en submissieve reactieselecties zijn berekend door het aantal reacties per categorie over de zes videofragmenten op te tellen.

Sociale probleemoplossingsvaardigheden

Het sociale probleemgedrag als aanduiding van de sociale probleemoplossingsvaardigheden is gemeten met de naar het Nederlands vertaalde versie van de Taxonomy of Problematic Social Situations voor adolescenten (TOPS-A; Matthys et al., 2001; Van der Helm et al., 2013). In deze vragenlijst beoordeelt de jongere bij vier probleemsituaties

hoe waarschijnlijk het is dat hij/zij reageert met probleemgedrag. De probleemsituaties gaan over in het nadeel zijn (8 items), omgaan met competitie (5 items), accepteren en hulp bieden (3 items) en accepteren van autoriteit/regels (6 items) en zijn gescoord met een driepuntschaal. De schaalscores (som van items per probleemsituatie) zijn bij elkaar opgeteld tot een totaalscore.

Zelfvertrouwen

Het zelfvertrouwen is gemeten met de Competentie Belevingsschaal voor Adolescenten (CBSA; Treffers et al., 2002). In deze vragenlijst beoordeelt de jongere zijn/haar beleving van eigen competenties en een globaal gevoel van eigenwaarde op de subschalen: schoolvaardigheden (5 items), sociale acceptatie (5 items), sportieve vaardigheden (5 items), fysieke verschijning (5 items), gedragshouding (5 items), hechte vriendschappen (5 items) en eigenwaarde (5 items). Items bestaan uit twee stellingen waarbij de jongere aangeeft tot welke groep (type) hij/zij zich rekent en waarbij met een tweepuntschaal is gescoord in welke mate de stelling waar is voor de jongere. De schaalscores zijn bij elkaar opgeteld tot een totaalscore.

Recidivegegevens

Het recidiveaantal is bepaald met gegevens van de Recidivemonitor. We zijn uitgegaan van een recidiveperiode van drie jaar vanaf het afsluiten van So-Cool. We hebben gekeken naar algemene recidive ('nieuwe, geldige² justitiecontacten naar aanleiding van enig misdrijf, ongeacht de aard en ernst van de gepleegde delicten) en ernstige recidive (opnieuw plegen van feiten met een strafdreiging van 4 jaar).

Ter vergelijking van het recidiveaantal is er ook een vergelijkingsgroep samengesteld op basis van gegevens van de Recidivemonitor van jongeren die een andere (en geen leerstraf³) afdoening opgelegd hebben gekregen. De vergelijkingsgroep is gematcht met de onderzoeksgroep op geslacht, leeftijd, arrondissement, aard en ernst gepleegd uitgangsdelict, en aantal en ernst van voorgaande delicten, met behulp van case-control-matching in SPSS. Het was niet mogelijk te matchen op IQ, omdat

² Dit zijn zaken die zijn afgedaan door het Openbaar Ministerie (exclusief technische sepots en zaken die zijn overgedragen naar een ander arrondissementsparket), zaken die zijn geëindigd in een schuldigverklaring door de rechter en zaken die nog niet zijn afgedaan.

³ Omdat iemand voor een gepleegd delict meerdere afdoeningen kan krijgen, stellen we beide voorwaarden. Overigens komt het in de praktijk weinig voor dat iemand zowel een leerstraf als een taakstraf krijgt.

deze gegevens (IQ of schoolniveau) niet bekend zijn. Een andere afdoening kan worden opgelegd om verschillende redenen: onvoldoende bewijs voor delict, onvoldoende verwachte responsiviteit op So-Cool, inschatting van de rechter dat So-Cool te zwaar is (in uren) voor het delict. De precieze redenen in deze casussen zijn niet bekend.

De interventiegroep en vergelijkingsgroep zijn vergeleken op:

- De prevalentie van recidive: dit is het percentage recidivisten in de onderzoeksgroepen;
- De frequentie van recidive: het gemiddeld aantal nieuwe justitiecontacten per recidivist;
- De omvang van de recidive: het totale aantal nieuwe justitiecontacten in de onderzoeksgroep.

Analyses

Om statistisch te toetsen of So-Cool effectief is geweest, zijn de voor- en nametingen met elkaar vergeleken en getoetst op significantie met een *paired samples t-test*. De recidiveaantallen zijn met elkaar vergeleken en getoetst door middel van een *chi-kwadraattoets* (categorische variabelen) of *independent samples t-test* (numerieke variabelen). Het significantieniveau dat is aangehouden, is $\alpha=0.05$, eenzijdig getoetst.

DE ONDERZOEKSRESULTATEN

Sociale informatieverwerking

Jongeren scoren na afloop van So-Cool gelijk of beter op de onderdelen uit het SIV-model en tonen na de interventie dus dezelfde of verbeterde vaardigheden op het gebied van de sociale informatieverwerking stappen (zie Tabel 1).

- Jongeren interpreteren sociale probleemsituaties na So-Cool niet anders dan voor So-Cool. In de manier waarop jongeren probleemsituaties interpreteren is geen significant verschil gevonden tussen voor- en na de interventie.
- In reactie op een sociale probleemsituatie genereren jongeren na So-Cool als eerste mogelijke oplossing significant vaker een assertieve oplossing en minder vaak een agressieve oplossing dan voor So-Cool. Wanneer assertieve en submissieve oplossingen samen worden genomen (omdat je zou kunnen stellen dat een submissieve oplossing ook een adequate respons is voor het afweren van risicosituaties), is het

effect groter. Dat betekent dat met name de agressieve responses afnemen en worden vervangen door assertieve of submissieve responses.

- Wat betreft het kiezen van de oplossing die de jongere daadwerkelijk zou inzetten (keuzevoorbeelden worden gegeven), kiezen jongeren na So-Cool significant vaker voor de assertieve oplossing en minder vaak voor de agressieve oplossing. Wanneer de keuzes voor zowel assertieve als submissieve oplossingen wordt samengenomen ten opzichte van agressieve oplossingen, is het effect kleiner.

Sociale probleemoplossingsvaardigheden

Na afloop van So-Cool geven jongeren aan minder sociaal probleemgedrag te vertonen dan voorafgaand aan de interventie (zie Tabel 1). Overall gezien vertonen jongeren na afloop van So-Cool significant minder probleemgedrag. Ook in afzonderlijke situaties geven jongeren aan minder probleemgedrag te vertonen. Zo rapporteren jongeren gemiddeld minder probleemgedrag in situaties waarin ze in het nadeel zijn, in situaties waar ze moeten omgaan met competitie, in situaties waarin ze hulp ontvangen of bieden en in situaties waarin ze autoriteit van volwassenen moeten accepteren.

Zelfvertrouwen

Jongeren scoren hun totale zelfvertrouwen na afloop van So-Cool hoger dan voorafgaand aan de interventie (zie Tabel 1). Na afloop van So-Cool voelen jongeren zich overall significant zelfverzekerder. Jongeren voelen zich niet op alle vlakken significant meer zelfverzekerder. Ze voelen zich alleen significant meer zelfverzekerder op het gebied van gedragshouding en schoolvaardigheden. Op de overige gebieden (acceptatie, verschijning, vriendschap en eigenwaarde) voelen de jongeren zich na So-Cool niet significant zelfverzekerder.

Recidive

Er is geen verschil in recidive tussen de So-Cool-groep en de controlegroep. Van alle So-Cool-jongeren is 61% binnen drie jaar minstens eenmaal is gerecidiveerd, in vergelijking met 59% van de controlegroep ($\chi^2=0.37$, $p=.544$). Als we enkel kijken naar ernstige recidive dan heeft 51% van de So-Cool-jongeren minstens eenmaal een ernstig delict gepleegd binnen drie jaar, vergeleken met 48% van de controlegroep ($\chi^2=0.42$, $p=.517$).

Tabel 1: Gemiddelde schaalscores op de SIVT, TOPS en CBSA en de resultaten van de verschiltoetsen

SIVT Sociale informatieverwerking	N		Voormeting	Nameting	Significant verschil tussen voor en na		Effect size <i>d</i>
					<i>t</i>	<i>p</i>	
Interpretatie expres	303	<i>M:</i> <i>SD:</i>	3.62 0.83	3.67 0.84	-1.55	.122	-0.89
Interpretatie gemeen	303	<i>M:</i> <i>SD:</i>	3.19 0.58	3.16 0.59	1.00	.317	-0.55
Interpretatie afgewezen	303	<i>M:</i> <i>SD:</i>	2.75 0.88	2.73 0.91	0.55	.585	-0.81
Interpretatie respect	301	<i>M:</i> <i>SD:</i>	2.50 0.61	2.56 0.70	-1.94	.053	-0.25
Responsgeneratie assertief	290	<i>M:</i> <i>SD:</i>	3.13 1.43	3.33* 1.54	-2.11	.036	-0.12
Responsgeneratie agressief	290	<i>M:</i> <i>SD:</i>	1.44 1.20	1.04* 1.22	5.25	<.001	0.31
Responsgeneratie assertief en submissief	290	<i>M:</i> <i>SD:</i>	4.15 1.33	4.48* 1.45	-3.73	<.001	-0.22
Responsselectie assertief	301	<i>M:</i> <i>SD:</i>	3.22 1.39	3.72* 1.50	-5.68	<.001	-0.33
Responsselectie agressief	301	<i>M:</i> <i>SD:</i>	0.80 1.05	0.51* 0.94	4.72	<.001	0.27
Responsselectie assertief en submissief	301	<i>M:</i> <i>SD:</i>	5.12 1.10	5.33* 1.08	-2.83	.005	-0.16

TOPS Sociaal probleemgedrag	N		Voormeting	Nameting	Significant verschil tussen voor en na		Effect size <i>d</i>
					<i>t</i>	<i>p</i>	
In het nadeel zijn	318	<i>M:</i> <i>SD:</i>	12.01 2.73	10.82* 2.54	7.59	<.001	0.43
Omgaan met competitie	318	<i>M:</i> <i>SD:</i>	6.25 1.45	6.09* 1.43	1.86	.032	0.10
Hulp ontvangen of bieden	318	<i>M:</i> <i>SD:</i>	5.05 1.29	4.75* 1.37	3.54	<.001	0.20
Autoriteit van volwassenen accepteren	311	<i>M:</i> <i>SD:</i>	7.75 1.93	7.43* 1.78	3.01	.001	0.17
Totaal	311	<i>M:</i> <i>SD:</i>	31.09 5.41	29.09* 5.44	6.78	<.001	0.39

CBSA Zelfvertrouwen	N		Voormeting	Nameting	Significant verschil tussen voor en na		Effect size <i>d</i>
					<i>t</i>	<i>p</i>	
School	305	<i>M:</i> <i>SD:</i>	13.20 3.20	13.80* 3.39	-3.33	<.001	-0.19
Acceptatie	306	<i>M:</i> <i>SD:</i>	16.37 2.75	16.43 2.63	-0.39	.349	-0.22
Sportief	306	<i>M:</i> <i>SD:</i>	15.30 3.40	15.47 3.47	-1.06	.145	-0.06
Verschijsing	305	<i>M:</i> <i>SD:</i>	16.80 2.82	16.89 2.75	-0.56	.286	-0.03
Gedrag	305	<i>M:</i> <i>SD:</i>	13.76 3.26	15.17* 3.20	-7.83	<.001	-0.45
Vriendschap	305	<i>M:</i> <i>SD:</i>	16.72 3.18	16.66 3.22	-0.31	.378	0.02
Eigenwaarde	305	<i>M:</i> <i>SD:</i>	17.02 2.73	17.15 2.69	-0.86	.194	-0.05
Totaal	301	<i>M:</i> <i>SD:</i>	109.08 12.63	111.53* 13.25	-3.58	<.001	-0.21

*Significant verschil tussen voor- en nameting ($p < .05$).

De frequentie van recidive over de gemeten driejaarsperiode is ook niet verschillend tussen de groep jongeren die So-Cool heeft gehad of een andere afdoening. Jongeren in de So-Cool-groep hebben gemiddeld 2,1 algemene nieuwe delicten gepleegd, waarvan 1,3 ernstige. De jongeren in de controlegroep hebben gemiddeld 2,4 algemene nieuwe delicten gepleegd, waarvan 1,4 ernstige. De verschillen zijn niet statistisch significant ($t=-.90$, $df=405$, $p=.184$; $t=-.501$, $df=405$, $p=.308$).

De totale omvang van recidive bij de jongeren die So-Cool kregen opgelegd bedraagt 430 delicten, waarvan 276 ernstig. Dit is niet significant lager dan het totaal van 477 gepleegde delicten in de controlegroep, waarvan 291 ernstig.

Er was geen verschil tussen de jongeren die wel en niet recidiveerden in geslacht, leeftijd, en aard en ernst van het uitgangsdelict.

Overigens valt op dat de jongeren vaak al meerdere delicten hebben gepleegd voor de inzet van So-Cool. De jongeren zijn daardoor dus geen *first offenders* en zijn mogelijk een zwaardere doelgroep dan beoogd.

DISCUSSIE

Huidig onderzoek is bedoeld om de effectiviteit van de leerstraf So-Cool in kaart te brengen door middel van vóór- en nametingen van de sociale informatieverwerkingsvaardigheden, de sociale probleemoplossingsvaardigheden en het zelfvertrouwen, aangevuld met recidivegegevens drie jaar later. Op basis van de resultaten kunnen we concluderen dat jongeren na So-Cool verbeteringen laten zien op de sociale informatieverwerking (responsgeneratie en responsselectie), de sociale probleemoplossingsvaardigheden en het zelfvertrouwen op de korte termijn. So-Cool heeft in dit onderzoek geen effect op het recidiverisico op de lange termijn.

Dat So-Cool effectief is in het verbeteren van de sociale informatieverwerking (responsgeneratie en responsselectie), sociale probleemoplossingsvaardigheden en het zelfvertrouwen (met name op het gebied van gedrag en school) kan verklaard worden door het cognitief-gedrags-therapeutische karakter van So-Cool. Cognitieve gedrags-therapie wordt in diverse onderzoeken aanbevolen als therapie voor jongeren met een LVB die al dan niet delinquent gedrag vertonen (zie bijv. De Wit et al., 2011). Tegengesteld aan eerder onderzoek dat vond dat verbeteringen in de sociale informatieverwerking leiden tot minder delinquentie (Jacobs & Nader-Grosbois, 2020; Li

et al., 2013; Taylor et al., 2004), blijkt in deze groep dit verband nu niet zichtbaar te zijn. Mogelijk komt dit doordat de jongeren enkel verbetering laten zien in hoe de jongeren reageren op hypothetische situaties (responsgeneratie en responsselectie), en geen verandering laten zien in hoe zij hypothetische sociale probleemsituaties interpreteren. Als jongeren situaties onterecht als expres en gemeen interpreteren, dan vraagt het veel van hen om assertieve gedragskeuzes te blijven maken. Dat is misschien wel mogelijk in filmpjes (zoals in de metingen wordt gedaan) en met de steun van een trainer of buddy, maar veel moeilijker in de 'echte' situaties waar negatieve gevoelens die voortkomen uit de negatieve interpretatie een grote rol spelen.

Een andere mogelijke verklaring voor het vinden van verbeteringen op de proximale interventiedoelen, maar niet op het voorkomen van recidive, is dat de verbeteringen van tijdelijke aard zijn en zonder verdere training afzakken. Hoewel daar in de interventie rekening mee is gehouden door het betrekken van de ouders en een buddy, zijn daar een aantal opmerkingen bij te plaatsen: A) jongeren met een LVB hebben vaak ouders die ook beperkingen hebben, waardoor het voor ouders niet makkelijk is het nieuwe gedrag te helpen bestendigen, B) voor de jongeren geldt dat oude of nieuwe vrienden of gebeurtenissen in het leven een grote impact kunnen hebben en dat door de sociale druk de verworven vaardigheden naar de achtergrond kunnen worden gedrukt. Mogelijk heeft een buddy daarvoor onvoldoende impact (of is onvoldoende aanwezig) om het geleerde vast te houden en weerstand te bieden onder sociale druk. Hierdoor blijft een jongere zich in een kwetsbare situatie bevinden voor het plegen van een delict. Ondersteuning op langere termijn is dan nodig. Niet voor niets zijn LVB-methoden steeds langduriger of met een aanvullende waakvlamperiode (zoals HouVast⁴).

Belangrijke beperking voor de recidiveanalyse

Een belangrijke beperking van het onderzoek is de vergelijkingsgroep waarmee het recidivepercentage is vergeleken. De vergelijkingsgroep kon niet gematcht worden op IQ, omdat deze gegevens niet bekend zijn en/of geregistreerd worden in de databestanden van de recidivemonitor. Het is niet ondenkbaar dat het intelligentieniveau van de jongeren in de controlegroep hoger ligt dan in de

⁴ <https://www.nji.nl/interventies/houvast-stut-en-steun-voor-gezinnen-van-ouders-met-een-lvb#:~:text=HouVast%20is%20een%20ambulant%20zorgaanbod,goed%20genoeg'%20op%20te%20voeden.>

So-Cool-groep, omdat een (boven)gemiddeld niveau een exclusiecriteria is voor de leerstraf So-Cool. Wanneer gesteld kan worden dat A) het verstandelijk vermogen van de controlegroep op een gemiddeld niveau ligt, en B) het algemeen recidivepercentage van de LVB-groep hoger ligt dan het recidivepercentage van een gemiddeld functionerende groep (zoals gesuggereerd door Boschman et al., 2022), dan zouden de resultaten van huidig onderzoek mogelijk positiever geïnterpreteerd kunnen worden. De conclusie zou dan kunnen zijn: het recidiverisico van jongvolwassenen met een LVB 'zakt' na afronding van So-Cool in de loop van de tijd tot aan het niveau van gemiddeld functionerende jongvolwassenen. Of dit daadwerkelijk het geval is, behoeft meer onderzoek.

Vervolg voor onderzoek en praktijk

Of jongeren ondanks de verbeteringen in de proximale interventiedoelen niet in staat zijn om op de lange termijn recidive te voorkomen, en waarom dan, zou verder onderzocht moeten worden door middel van een lange(re)termijnstudie en een controleconditie. Omdat het onethisch wordt bevonden om een controlegroep geen So-Cool te geven, kan het effect bijvoorbeeld worden getoetst met een time-series design. In een time-series design kan door middel van een baseline-periode worden getoetst of de veranderingen in de vaardigheden daadwerkelijk het gevolg zijn van So-Cool en niet van andere dingen (zoals algemene ontwikkeling over tijd of een lerend effect in de instrumenten). Vervolgens zou op basis van de resultaten van dat onderzoek de leerstraf So-Cool kunnen worden doorontwikkeld zodat de jongeren niet alleen vaardiger en zelfverzekerder worden, maar ook het recidiverisico omlaag wordt gebracht.

CONCLUSIE

So-Cool is een leerstraf die leidt tot verbeteringen in de sociale informatieverwerking (responsgeneratie en -selectie), sociale probleemoplossingsvaardigheden en zelfvertrouwen van jongeren met een LVB die een delict hebben gepleegd. Deze verbeteringen op korte termijn resulteren nog niet in de verlaging van het recidiverisico drie jaar later. Beperking van het onderzoek was echter dat de vergelijkingsgroep niet gematcht kon worden op IQ, waardoor de conclusie over recidiverisico mogelijk onterecht kan zijn. Vervolgonderzoek is daarom nodig om te bepalen of er ook langetermijneffecten zijn en/of hoe de interventie daarop kan worden doorontwikkeld.

DANKWOORD

Mogelijk gemaakt door subsidie van Kwaliteit Forensische Zorg-Jeugd. Met dank aan de organisatie Jan Arends, de Recidivemonitor, alle So-Cool-trainers en alle So-Cool-jongeren.

LITERATUUR

- Buysse, W., Abraham, M., & Scherders, S. (2016). *Procesevaluatie gedragsinterventie So-Cool*. Den Haag: WODC.
- Beenackers, E. M. T. (2000). *Effectiviteit van sanctieprogramma's: Bouwstenen voor een toetsingskader*. Den Haag: WODC.
- Dekker, M. C., Koot, H. M., Ende, J. van der, & Verhulst, F. C. (2002). Emotional and behavioral problems in children and adolescents with and without intellectual disability. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(8), 1087-1098. doi:10.1111/1469-7610.00235
- Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental Psychology*, 39(2), 349. doi:10.1037/0012-1649.39.2.349
- Helm, G. H. P. van der, Matthys, W., Moonen, X., Giesen, N., Heide, E. S. van der, & Stams, G. J. J. M. (2013). Measuring inappropriate responses of adolescents to problematic social situations in secure institutional and correctional youth care: A validation study of the TOPS-A. *Journal of Interpersonal Violence*, 28(8), 1579-1595.
- Jacobs, E., & Nader-Grosbois, N. (2020). Training social information processing in elementary school children with intellectual disabilities: A key to support their emotion regulation and social behaviors. *Journal of Education and Training Studies*, 8(6). doi:10.11114/jets.v8i6.4840
- Kaal, H. L. (2010). *Beperkt en gevangen? De haalbaarheid van prevalentieonderzoek naar verstandelijke beperking in detentie*. Den Haag: WODC.
- Li, J., Fraser, M. W., & Wike, T. L. (2013). Promoting social competence and preventing childhood aggression: A framework for applying social information processing theory in intervention research. *Aggression and Violent Behavior*, 18(3), 357-364. doi:10.1016/j.avb.2013.01.001
- Matthys, W., Cuperus, J. M., Maassen, G. H., Engeland, H. van (2001). The assessment of the situational specificity of children's problem behaviour in peer-peer context. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42, 413-420.
- Moonen, X., & Kaal, H. (2017). Jeugdigen en jongvolwassenen met licht verstandelijke beperkingen en criminaliteit. *Justitiële Verkenningen*, 43(6), 9-24.

- Nieuwenhuijzen, M. van, Orobio de Castro, B., Wijnroks, L., Vermeer, A., & Matthys, W. (2009). Social problem-solving and mild intellectual disabilities: Relations with externalizing behavior and therapeutic context. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities, 114*(1), 42-51. doi:10.1352/2009.114:42-51
- O'Reilly, M. F., Lancioni, G. E., Sigafos, J., Green, V. A., Ma, C.-H., & O'Donoghue, D. (2004). A further comparison of external control and problem-solving interventions to teach social skills to adults with intellectual disabilities. *Behavioral Interventions, 19*(3), 173-186.
- Orobio de Castro, B., Embregts, P. J. C. M., Nieuwenhuijzen, M. van, & Stolker, J. J. (2008). Samen op zoek naar effectieve behandeling van gedragsproblemen bij cliënten met lichte verstandelijke beperkingen: Het consortium LVG en gedragsproblemen. *Onderzoek & Praktijk, 6*(1), 6-12.
- Rahder & Jongepier (2019). *Beschrijving So-Cool*. Gedownload van <https://www.nji.nl/media/286>
- Rest, M. M. van, Bokhoven, I. van, Nieuwenhuijzen, M. van, Embregts, P. J. C. M., Vriens, A., & Matthys, W. (2014). Developing a new assessment procedure of social information processing in adolescents within secure residential care. *Research in Developmental Disabilities, 35*, 1402-1411.
- Rest, M. M. van, Matthys, W., Nieuwenhuijzen, M. van, Moor, M. H. M. de, Vriens, A., & Schuengel, C. (2019). Social information processing skills link executive functions to aggression in adolescents with mild to borderline intellectual disability. *Child Neuropsychology, 25*, 573-598.
- Ruiter, C. de, & Veen, V. C. (2006). Voorkomen van recidive bij geweldsdelinquenten: Wat werkt. *Directieve Therapie, 26*(2), 51-60.
- Stouwe, T. van der, Asscher, J. J., Stams, G. J. J. M., Hoeve, M., & Laan, P. H. van der (2015). *Effectstudie Tools4U: Effecten op cognitieve en sociale vaardigheden. Onderzoek effecten van leerstraf Tools4U op cognitieve en sociale vaardigheden*. Den Haag: WODC.
- Treffers, D. A., Goedhart, A. W., Bergh, B. R. H. van den, Veerman, J. W., Ackaert, L., & Rycke, L. de (2002). *Competentiebelevingsschaal voor adolescenten (CBSA): Handleiding*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Taylor, J. L., Novaco, R. W., Gillmer, B. G., & Robertson, A. (2004). Treatment of anger and aggression. In W. R. Lindsay, J. L. Taylor, & P. Sturmey (Eds.), *Offenders with developmental disabilities* (pp. 201-219.) Wiley.
- Wit, M. de, Moonen, X., & Douma, J. (2011). *Richtlijn Effectieve Interventies LVB: Aanbevelingen voor het ontwikkelen, aanpassen en uitvoeren van gedragsveranderende interventies voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVG.
- Wissink, I. B., & Quint, R. (2021). If it's too good to be true, it's too good to be true: Een verkenning van de literatuur over de kenmerken van jonge geldezels. Gedownload op 25-11-2021 van <https://www.halt.nl/storage/uploads/a044cd8a-8a3e-4479-be40-bd36164b7c2d/If-it's-too-good-to-be-true...pdf>
- Woittiez, I., Eggink, E., & Ras, M. (2019). *Achtergrond document bij 'Het aantal mensen met een licht verstandelijke beperking: een schatting'*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.